

Військове керівництво користувалось тим, що більшість особового складу ополченських загонів склали місцеві мешканці, котрі досить непогано знали райони ведення бойових дій. Враховуючи це, бійців-ополченців часто відправляли у тактичний тил ворога з метою ведення спостереження та збору інформації про його дії. Добре знаючи місцевість, ополченці добували цінні відомості про розташування частин, вогневих засобів, складів, баз із паливом і боєприпасами ворога. Окремі ополченські формування стали основою для створення розвідувальних підрозділів у частинах регулярної армії.

Отже, незважаючи на низьку боєздатність ополченських частин, певну нерішучість і розгубленість добровольців у боях із сильним противником, ополченці все ж надали серйозну допомогу частинам Червоної армії під час оборони Києва у липні – вересні 1941 р. Особливо велике значення мало використання добровольців при ліквідації німецьких проривів і веденні ар'єргардних боїв. Погана підготовка загонів ополчення значної мірою компенсувалася жертовністю ополченців і гарним знанням міста та його околиць.

Виноградов С.В. Народное ополчение в оборонных боях за Киев (июль – 18 сентября 1941 г.)

В статье рассматривается роль отрядов народного ополчения в Киевской оборонительной операции (июль – 18 сентября 1941 г.).

Ключевые слова: народное ополчение, оборона Киева, советско-немецкая война, секторы обороны, Юго-Западный фронт.

Vinogradov S. The Home Guard in the Defensive Battle of Kyiv (July – September 18, 1941)

The article deals with the role of the Home Guard in the Kyiv Defensive Operation (July – September 18, 1941).

Key words: Home Guard, Kyiv Defensive Operation, Soviet-German War, Southwestern Front, Defensive Sector.

УДК 94(477-25)“1941/45”

Махортих М.С.,

аспірант кафедри історії України і методики навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ КИЄВА ВІД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ У СТРУКТУРІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ПАМ'ЯТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей інтеграції історичної пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації до глобального простору пам'яті. Автор розглядає поняття «глобальний простір пам'яті» та виділяє риси, які дають змогу охарактеризувати онлайн-енциклопедію Вікіпедія як одну зі складових цього простору. На прикладі матеріалів українського, російського, польського, німецького та англійського сегментів Вікіпедії визначається місце, яке посідає історична пам'ять про звільнення Києва у глобальному просторі пам'яті.

Ключові слова: історична пам'ять, Київ, Вікіпедія, глобальний простір пам'яті.

Останні десятиліття стали періодом своєрідного «пам'яттєвого буму» у галузі наукових досліджень, охопивши цілу низку академічних дисциплін, серед яких присутні не лише ті, які вже протягом певного часу займалися проблемами індивідуальної та колективної пам'яті (як-от психологія, соціологія або історія), але й достатньо незвичні (політологія, медіа-штудії та мистецтвознавство). Це свідчить не лише про зростаючий рівень міждисциплінарності наукових досліджень, але й про актуальність проблеми пам'яті як об'єкта вивчення у різноманітних академічних сферах.

Одним із головних факторів, які зумовили сучасний період «всесвітнього торжества пам'яті», як його охарактеризував П. Нора¹, став розвиток новітніх — насамперед інформаційних — технологій. Вплив науково-технічного прогресу на свідомість людства призвів до так званого «прискорення історії», коли надлишок інформації, що походить із різноманітних джерел, унеможливує передбачення майбутнього, зводячи нанівець телеологічну функцію історичної науки².

Більше того, цей надлишок інформації значно ускладнює створення інтерпретаційних історичних моделей, що викликає підсвідоме відчуття втрати минулого. Відірваність одночасно від минулого та майбутнього призводить до автономізації теперішнього часу, який знаходиться між непередбачуваним майбутнім та незрозумілим минулим, що, в свою чергу, стимулює рефлексію щодо власної ідентичності³.

Ця рефлексія властива не лише індивідам, але й цілим спільнотам, особливо тим, чия пам'ять була скалічена, зруйнована або викривлена у догоду більшості (у випадку з соціальними, релігійними або сексуальними меншинами), метрополії (що є показовим, коли йдеться про колишні колонії) або режиму (прикладом цього може виступати ціла низка країн Латинської Америки та Східної Європи)⁴. До останньої групи можна віднести й Україну, де протягом ХХ ст. відбувалося викривлення та вибіркоче руйнування історичної пам'яті з метою підтримки існуючого режиму.

У пропонованій статті розглядається один зі зрізів процесу відновлення історичної істини та переосмислення минулого, який було започатковано ще наприкінці радянської доби і який набув більшого поширення за доби незалежності. Йдеться про інтеграцію історичної пам'яті української спільноти до структури глобального простору пам'яті та особливості цього процесу за інформаційної доби.

Слід зазначити, що хоча останнім часом кількість вітчизняних науковців, що займаються проблемами історичної пам'яті, зросла (достатньо згадати роботи В.А. Гриневича⁵, В.В. Масенко⁶, С.О. Єкельчика⁷, А.В. Портнова⁸ та ін.), ця проблема все ще лишається недостатньо вивченою. Особливо це стосується згаданої вище проблеми «глобалізації» української історичної пам'яті, дослідження якої майже відсутні.

Хоча у роботах зарубіжних дослідників приділяється більше уваги питанням історичної пам'яті, проблема її медіатизації (під цим терміном в контексті даної статті розуміється трансформація історичної пам'яті під впливом сучасних інформаційних технологій, перш за все ЗМІ⁹) лише нещодавно постала як незалежний об'єкт дослідження.

Результатом цього є те, що більшість існуючих робіт із даної теми присвячена процесам, притаманним Західній Європі, Сполученим Штатам Америки та країнам Азії, ігноруючи за невеликим виключенням (у цьому контексті слід згадати роботи Б. Фуэрберт¹⁰, А. Еткінда¹¹, Е. Руттен¹²) пост-радянський простір.

Основна мета даної статті полягає в аналізі сучасного стану інтеграції історичної пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації до глобального простору пам'яті на прикладі матеріалів он-

¹ Нора П. Всемирное торжество памяти / П. Нора // Память о войне 60 лет спустя. Россия, Германия, Европа. — М. : НЛО, 2005. — С. 391.

² Nora P. Between history and memory / P. Nora // Representations. — 1989. — № 26. — P. 16–17.

³ Там само. — С. 396–397.

⁴ Там само. — С. 397–398.

⁵ Гриневич В.А. Міт війни та війна мітів / В.А. Гриневич // Критика. — 2005. — № 5. — С. 2–8.

⁶ Масенко В.В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості / В.В. Масенко // Укр. історичний ж-л. — 2002. — № 5. — С. 49–62.

⁷ Єкельчик С.О. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / С.О. Єкельчик. — К. : Критика, 2008. — 304 с.

⁸ Портнов А.В. Упражнения с историей по-украински / А.В. Портнов. — М. : Мемориал, 2010. — 224 с.

⁹ Hoskins A. The mediatization of memory / A. Hoskins // Save as... Digital memories. — Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009. — P. 27–44.

¹⁰ Fuerbeth B. Vergangenheitsbewältigung im Osten: Russland, Polen, Rumänien / B. Fuerbeth. — Munich : Hanns Seidel Stiftung, 2008. — 119 p.

¹¹ Etkind A. Stories of the Undead in the Land of the Unburied: Magical Historicism in Contemporary Russian Fiction / A. Etkind // Slavic Review. — 2009. — № 68 (3). — P. 631–659.

¹² Fedor J. Web Wars: Commemorating the Socialist Experience Online / J. Fedor, E. Rutten and V. Zvereva. — London : Routledge, 2012 (forthcoming).

лайн-енциклопедії Вікіпедія. Для цього у межах статті коротко розглядатиметься поняття «глобальний простір пам'яті» та будуть виділені риси, які дають можливість охарактеризувати Вікіпедію як одне з полів цього простору. Після цього на матеріалах українського, російського, польського, німецького та англійського сегментів Вікіпедії буде визначене місце, яке займає історична пам'ять про звільнення Києва від німецької окупації у глобальному просторі пам'яті.

Вікіпедія як складова глобального простору пам'яті

Онлайн-енциклопедію Вікіпедія було започатковано у 2001 р. Хоча початковою метою проекту було створення багатомовної енциклопедії, яка була б доступною кожному користувачеві мережі Інтернет, із часом її призначення змінилося та розширилося. Одним із проявів цього стала поява низки рис, які дають змогу охарактеризувати Вікіпедію як важливу складову глобального простору пам'яті, відкриваючи нові перспективи для вивчення процесу комеморації (під цим терміном розуміється процес формування дискурсу про певну подію як елемент колективної пам'яті).

Поява глобального простору пам'яті тісно пов'язана з розвитком сучасних технологій, особливо у сфері комунікацій, результатом якого стає формування транснаціональних спогадів¹³. У більш вузькому значенні це проявляється у тому, що пам'ять про певні події (як приклад можна навести пам'ять про Голокост) стає загальноприйнятим символом, що виходить за межі традиційного зв'язку між національною ідентичністю та національною пам'яттю.

У ширшому значенні глобальний простір пам'яті може розумітися як сукупність глобальних місць пам'яті, що інтегрують у себе національні місця пам'яті, роблячи колективні спогади більш загальнодоступними та стимулюючи їх багатостороннє переосмислення. У цьому сенсі Вікіпедія представляє собою одне із глобальних місць пам'яті.

Німецький дослідник К. Пентцольд, який вперше запропонував згадану вище інтерпретацію, виділяє кілька аргументів на користь того, що Вікіпедія є глобальним місцем пам'яті. Насамперед він звертає увагу на глобальний характер Вікіпедії, яка не є обмеженою національними кордонами, натомість, перебуваючи у кіберпросторі, є потенційно доступною кожному користувачеві мережі Інтернет¹⁴. Завдяки цьому доступ до сегментів Вікіпедії залежить не від національної приналежності користувача, а виключно від його володіння відповідними мовами.

Подібно до мережі Інтернет, яка може розглядатися як гіпертекстовий архів, що містить різноманітні типи інформації (серед них присутні як тексти, так і фото-, фоно- та відеоджерела), Вікіпедія також є засобом накопичення інформації, який є одним із проявів сучасної архівної свідомості людства, викликаній прискоренням історії¹⁵. Більше того, сама Вікіпедія може розглядатися як цифровий архів¹⁶, що представляє своєрідну форму пам'яті, яка відображає теперішнє та уможливорює майбутнє.

Водночас Вікіпедія являє собою платформу, за допомогою якої автори різних національностей, що нерідко мають протилежні погляди, можуть брати участь в формуванні спільної картини минулого через обговорення та утворення нових дискурсів¹⁷. Хоча цей процес є складним і далеко не завжди приносить позитивні результати, Вікіпедія виступає майданчиком для історичних дискусій, участь у яких дає можливість краще осягнути притаманні представникам інших спільнот уявлення про минуле, що є першим кроком на шляху до примирення.

Завдяки цьому Вікіпедія стає не лише платформою для зберігання, але й засобом формування історичної пам'яті у значенні сконструйованого дискурсу, який відображає «значущість та актуальність інформації про минуле у тісному взаємозв'язку з теперішнім і майбутнім»¹⁸, що дає змогу охарактеризувати її як простір пам'яті.

¹³ Bell D. Introduction: Memory, Trauma and World Politics / D. Bell // Memory, Trauma and World Politics. — London: Palgrave Macmillan, 2006. — P. 17.

¹⁴ Pentzold C. Fixing the floating gap: The online encyclopedia Wikipedia as a global memory place / C. Pentzold // Memory Studies. — 2009. — № 2 (2). — P. 264.

¹⁵ Nora P. Названа праця. — P. 13.

¹⁶ Treanor B. What Tradition? Whose Archive?: Blogging, Googlewashing and the Digitalization of the Archive / B. Treanor // Analecta Hermeneutica. — 2009. — № 1. — С. 289–302.

¹⁷ Pentzold C. Названа праця. — P. 264.

¹⁸ Тощенко Ж.Т. Историческое сознание и историческая память. Анализ современного состояния / Ж.Т. Тощенко // Новая новейшая история. — 2000. — № 4. — С. 4.

Важливим елементом процесу переосмислення та відтворення минулого є специфічна структура онлайн-енциклопедії, яка поєднує статті та паралельне обговорення їх змісту. Взаємозв'язок між цим компонентами Вікіпедії можна розглядати як динамічний процес трансформації комунікативної пам'яті (відносно недовготривалої, неорганізованої та нестабільної пам'яті, що має обмежений часовий горизонт і формується внаслідок повсякденного спілкування) у культурну пам'ять (більш статичну, постійну та об'єктивну пам'ять, яка фіксує ключові моменти минулого за допомогою суспільних практик)¹⁹.

Результатом цього процесу, який являє собою модель конструювання минулого, стає текст, що поєднує у собі риси наукової та постійно відтворюваної історичної пам'яті (за типологією В.С. Масненко²⁰).

Історична пам'ять про звільнення Києва у Вікіпедії

З метою оцінки сучасного стану інтеграції історичної пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації до глобального простору пам'яті було проаналізовано статті та дискусії, пов'язані із даною подією, у англійському, німецькому, українському, російському та польському сегментах Вікіпедії.

Запропонована вибірка була здійснена за кількома критеріями, зокрема: історичний контекст події, що розглядається (Німеччина, Україна, Росія), світоглядні зв'язки (Польща, Україна, Росія)²¹, соціоекономічні відмінності (Західна та Східна Європа). З метою виконання поставлених завдань було використано статистичний метод та методи контент-аналізу і порівняльного аналізу.

Контент-аналіз. Перший етап обробки даних полягає у здійсненні контент-аналізу статей та обговорень, пов'язаних із Битвою за Київ, на прикладі п'яти сегментів Вікіпедії (українського, російського, англійського, німецького та польського). Результати контент-аналізу наведено у п'яти наступних підрозділах, назви яких відповідають назвам статей Вікіпедії.

Стаття «Битва за Київ (1943)» (українською мовою). Подія охарактеризована як «великомасштабна битва Червоної Армії та Вермахту 3–13 листопада 1943 року»²². У статті «Битва за Київ (1943)» запропоновано стислий виклад дій радянських військ під час Київської наступальної операції. Чималу увагу приділено діяльності чехословацьких частин, проте майже повністю відсутні відомості про діяльність вермахту (здагується лише, що «на початку листопада 1943 р., у переддень відступу, німецькі окупанти почали палити Київ»²³). Серед результатів операції, яку охарактеризовано як «перемога СРСР»²⁴, називається розгром київського угруповання противника у складі 15 дивізій, відвоювання столиці України і створення важливого стратегічного плацдарму. В той же час відзначається, що «прагнення встигнути до “ювілейної” річниці жовтневого перевороту призвело до величезних людських втрат»²⁵. У статті відсутні відомості про втрати німецьких військ, тоді як втрати Червоної армії виглядають дещо перебільшеними: у статті стверджується, що Червона армія втратила 417 000 загиблими, пораненими і зниклими безвісти. Джерела, вказані у статті, мають виключно радянське походження та написані російською мовою (мемуари Г.К. Жукова²⁶, енциклопедія «История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945»²⁷, монографія В.В. Возненка та Г.М. Уткина «Освобождение Киева (осень 1943 г.)»²⁸). Відсутні зовнішні посилання або посилання на сторінки у вказаних джерелах. Обговорення статті відсутнє.

¹⁹ Assmann J. What is collective memory / J. Assmann // Religion and Cultural Memory: Ten Studies. — Stanford: Stanford University Press, 2006. — P. 1–30.

²⁰ Масненко В.С. Названа праця. — С. 52.

²¹ Wolczuk K. History, Europe and the “National Idea”: the “official” narrative of national identity in Ukraine / K. Wolczuk // Nationalities Papers. — 2000. — № 28 (4). — P. 671–672.

²² Битва за Київ (1943) [Цит. 2012, 19 лютого] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2_%281943%29

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

²⁶ Жуков Г.К. Воспоминания и размышления / Г.К. Жуков. — М. : Изд-во Агентства печати «Новости», 1969. — 736 с.

²⁷ История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг. — Т. 3: Коренной перелом в ходе Великой Отечественной войны (ноябрь 1942 г. — декабрь 1943 г.). — М. : Воениздат, 1961. — 682 с.

²⁸ Возненко В.В. Освобождение Киева (осень 1943 г.) / В.В. Возненко, Г.М. Уткин. — М. : Воениздат, 1953. — 175 с.

Стаття «Киевская наступательная операция» (російською мовою). Подію охарактеризовано так: «Київська наступальна операція, проведена з 3 по 13 листопада 1943 року; в результаті операції було звільнено Київ»²⁹. Опис подій є достатньо докладним та включає інформацію як про дії Червоної армії, так і вермахту. У статті зазначається, що операція, яку охарактеризовано як «перемогу РСЧА»³⁰, мала «важливі стратегічні та політичні результати (звільнення Києва)»³¹. Відсутні будь-які згадки про звільнення до «ювілейної» річниці, важкі втрати при форсуванні Дніпра і т.д., лише зазначається, що у тактичному плані радянська сторона могла показати кращі результати, а співвідношення втрат вказує на організований відхід німецьких сил. Характер статті достатньо нейтральний, чому також сприяє більш широкий набір джерел, що включає як радянську мемуаристику (мемуари К.С. Москаленко³²), так і спогади протилежної сторони (мемуари Е. Манштейна³³). Наявні зовнішні посилання на матеріали англійською та німецькою мовами. Інформація про втрати виглядає достатньо вражаюче (Червона армія — 30 569, вермахт — 3839). Єдине повідомлення у розділі обговорень містить питання про те, чи робить участь чехословацьких частин у битві за Київ доцільною згадку про Чехословацьчину як союзника СРСР, що наявна у статті.

Стаття “Battle of Kiev (1943)” (англійською мовою). Подію охарактеризовано як «сукупність трьох стратегічних операцій (двох наступальних і однієї оборонної) радянської Червоної армії і одного оперативного контрнаступу вермахту, що відбувалися після невдалого німецького наступу під Курськом у ході Другої світової війни»³⁴. У статті запропоновані достатньо загальні характеристики дій обох сторін із мінімальними згадками про взяття Києва. Вказується, що Київ було «швидко захоплено»³⁵, та відзначається значний внесок Першої Чехословацької окремої бригади, яка однією із перших вступила до міста. Серед результатів операції, яку охарактеризовано як «радянська перемога»³⁶, називається взяття Києва, прорив Східного валу та значні втрати 4 танкової армії вермахту, а також зимовий наступ Червоної армії, що призвів до відступу німецьких військ до польського кордону 1939 р. Відомості про радянські втрати відсутні, у статті згадуються лише німецькі, які «відповідно до радянських повідомлень» сягали 15 000 убитих, 6 200 полонених, 286 танків та 156 літаків³⁷. Відсутні будь-які згадки про звільнення до «ювілейної» річниці, важкі втрати при форсуванні Дніпра і т.д. Єдине джерело статті — посібник до комп'ютерної іграшки «Пожежна бригада: Битва за Київ»³⁸. Достатньо велика кількість зовнішніх посилань різними мовами. Наявні карти. У розділі обговорень підіймається кілька питань, зокрема, про доцільність використання посібника для комп'ютерної гри як матеріалу для статті, необхідність посилання на додаткову літературу (здебільшого мемуари німецьких (Е. Манштейн³⁹, Ф. Меллентін⁴⁰) та радянських генералів (Д.А. Драгунський⁴¹, Г.К. Жуков⁴²), відповідна характеристика битви (акцентування уваги на тому, що подія не була значною), кількість втрат (основна думка зводиться до того, що вони були значними для обох сторін, проте радянські втрати навряд чи були вищими за німецькі), непорозуміння з картами.

Стаття “Kiewer Strategische Offensive” (німецькою мовою). Стаття та обговорення відсутні.

²⁹ Киевская наступательная операция [Цит. 2012, 19 лютого] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Москаленко К.С. На Юго-Западном направлении. 1943—1945. Книга II. / К.С. Москаленко. — М. : Наука, 1973. — 644 с.

³³ Манштейн Э. Утерянные победы / Э. Манштейн. — М. : Terra Fantastica, 1999. — 896 с.

³⁴ Battle of Kiev (1943) [Цит. 2012, 19 лютого] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Kiev_%281943%29

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

³⁸ Radey J. Fire Brigade: The Battle for Kiev 1943 / J. Radey, D. Bongard and D. O'Connor. — Canberra: Panther Games Pty.Ltd., 1988. — 44 p.

³⁹ Manstein E. Lost Victories / E. Manstein. — Novato : Presidio, 1982. — 574 p.

⁴⁰ Mellenthin F. Panzer Battles / F. Mellenthin. — New York : Ballantines, 1971. — 383 p.

Стаття «*Bitwa o Kijów (1943)*» (польською мовою). Подію охарактеризовано як «операцію на Східному фронті під час Другої світової війни, здійснену Червоною Армією протягом листопада і грудня 1943 року з метою звільнення Києва та його околиць від німецької окупації»⁴³. У тексті статті докладно розглядаються передумови Битви за Київ, а також безпосередній перебіг подій, включаючи дії як Червоної армії, так і вермахту. Результат операції коротко охарактеризовано як «радянська та чехословацька перемога»⁴⁴. Відомостей про втрати немає, як і будь-яких згадок про звільнення до «ювілейної» річниці, важкі втрати при форсуванні Дніпра і т.д. Зазначається лише, що Сталін наказав Ватутіну взяти Київ до 6 листопада, що призвело до введення до бою усіх резервів та відсутності підтримки піхоти з боку танкових частин. Єдине джерело — 38 частина відеоенциклопедії «Друга світова війна»⁴⁵. Зовнішніх посилань немає, проте у статті присутні посилання на сторінки джерела. Єдине повідомлення серед обговорень пов'язане із необхідністю замінити «російський» на «радянський» та «Червона Армія» на «РСЧА» у тексті статті з метою уникнення викривлення історичної істини.

Порівняльний аналіз. Аналізуючи результати контент-аналізу, здійсненого щодо п'яти сегментів Вікіпедії, можна простежити такі закономірності (див. табл. 1). Перш за все, незважаючи на більшу активність у медіатизації пам'яті про звільнення Києва у англійському сегменті, можна вважати, що інтеграція історичної пам'яті про події на Україні до простору західноєвропейської пам'яті все ще поступається східноєвропейському, свідченням чого є відсутність відповідних згадок у німецькому сегменті Вікіпедії.

Таблиця 1

СТАТТІ, ПРИСВЯЧЕНІ КИЇВСЬКІЙ НАСТУПАЛЬНІЙ ОПЕРАЦІЇ (БИТВІ ЗА КИЇВ)

Сегмент Вікіпедії	Англ.	Нім.	Укр.	Рос.	Поль.
Дата створення	18.12.2005	–	16.07.2010	22.05.2010	04.01.2011
Дата останньої зміни	16.01.2012	–	11.02.2012	24.01.2012	17.01.2012
Кількість правок	223	–	31	44	21
Коефіцієнт правок за рік, %	36,66	–	19,7	26,2	20,3
Кількість редакторів	102	–	9	20	8

Разом з тим показовою є вкрай незначна кількість повідомлень у розділі дискусій, що свідчить про загалом низький рівень медіатизації комунікативної пам'яті, пов'язаної із Битвою за Київ (див. табл. 2). Цікавим є навіть не те, що найбільш активні дискусії відбуваються в англійському сегменті Вікіпедії (це можна вважати цілком природним, беручи до уваги те, що англійська є своєрідною *lingua franca* Інтернет-спілкування), скільки відсутність цих дискусій у російському, польському та українському сегментах.

Це видається свідченням не лише більш низької активності у відповідних сегментах, але й більш низького рівня медіатизації пам'яті загалом, що є дуже показовим у випадку із статтями та обговореннями, пов'язаними із Другою світовою війною. Важливим фактором також можна вважати усталеність класичної мітології Великої Вітчизняної війни, процеси критичного переосмислення якої на пострадянському просторі відбуваються вкрай мляво, якщо взагалі відбуваються.

⁴¹ *Dragunsky D. A Soldier's Memoirs / D. Dragunsky. — Chicago : Imported Publications, 1983. — 296 p.*

⁴² *Zhukov G. The Memoirs of Marshal Zhukov / G. Zhukov. — New York : Delacorte, 1970. — 720 p.*

⁴³ *Bitwa o Kijów* [Цит. 2012, 19 лютого] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/Bitwa_o_Kij%C3%B3w_%281943%29

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ *Encyklopedia II wojny światowej № 38. — Warszawa : Amercom, 2008–2009.*

**ДИСКУСІЇ, ПРИСВЯЧЕНІ КИЇВСЬКІЙ НАСТУПАЛЬНІЙ ОПЕРАЦІЇ
(БИТВІ ЗА КИЇВ)**

Сегмент Вікіпедії	Англ.	Нім.	Укр.	Рос.	Поль.
Дата створення	11.04.2006	–	–	25.06.2011	19.02.2011
Дата останньої зміни	03.06.2011	–	–	25.06.2011	19.02.2011
Кількість правок	32	–	–	1	1
Коефіцієнт правок за рік, %	6,22	–	–	0	0
Кількість редакторів	24	–	–	1	1

Додатковим свідченням цього є те, що, більш-менш детально описуючи основні моменти Битви за Київ, у статтях фактично ігноруються найбільш травматичні її аспекти, серед яких використання чорносвитників, надмірні втрати у лавах Червоної армії, а також розпорядження взяти місто до річниць Жовтневої революції. Згадки про це повністю відсутні в англійській статті, тоді як російська і польська — лише побіжно згадують не надто вдалі тактичні рішення з боку Червоної армії (при цьому лише російська стаття прямо прив'язує їх до значних людських втрат). Винятком є українська стаття, проте навіть у ній проблемні аспекти історичної пам'яті про звільнення Києва заслуговують лише побіжною згадкою.

Підсумовуючи, можна зазначити, що хоча історична пам'ять про звільнення Києва від німецької окупації вже посіла певне місце у структурі глобального простору пам'яті, складається враження, що процес її інтеграції відбувається достатньо нерівномірно.

У більшості випадків він набирає форми репродукування офіційної інтерпретації даної події, нехай і позбавленої найбільш характерних радянських штампів. Показовим, однак, виглядає збереження традиційного акценту на інтернаціональному характері визвольної боротьби проти німецьких загарбників, що простежується у регулярних згадках діяльності чехословацької дивізії.

Слід відзначити, що ця тенденція є типовою для усіх розглянутих у статті сегментів Вікіпедії, включаючи український. В останньому випадку це можна вважати показовим відображенням існуючих у суспільстві тенденцій, що свідчать про складність відновлення скаліченої та зідеологізованої історичної пам'яті. Водночас присутність цих тенденцій в електронних медіа є особливо загрозливою, бо у ситуації, коли традиційні ЗМІ не здатні прислужитися відновленню історичної істини (що безпосередньо пов'язане з низьким рівнем незалежності українських ЗМІ), саме Інтернет стає засобом волевиявлення звичайних людей, а подекуди і втіленням морального авторитету.

Махортых Н.С. Историческая память об освобождении Киева от немецкой оккупации в структуре глобального пространства памяти

Статья посвящена анализу особенностей интеграции исторической памяти об освобождении Киева от немецкой оккупации в глобальное пространство памяти. Автор рассматривает понятие «глобальное пространство памяти» и выделяет черты, которые позволяют охарактеризовать Википедию как одну из составляющих данного пространства. На примере материалов украинского, русского, польского, немецкого и английского сегментов Википедии определяется место, которое занимает историческая память об освобождении Киева в глобальном пространстве памяти.

Ключевые слова: историческая память, Киев, Википедия, глобальное пространство памяти.

Makhortykh M. Historical Memory about Liberation of Kyiv from German Occupation in a Structure of Global Memory Space

This article deals with integration of historical memory about liberation of Kyiv from German occupation into the global memory space. The term “global memory space” is considered in the article as well as special features of Wikipedia, which allows interpreting it as an element of global memory space. On the example of materials of Ukrainian, Russian, Polish, German and English segments of Wikipedia the place of historical memory about liberation of Kyiv in global memory space is traced.

Key words: historical memory, Kyiv, Wikipedia, global memory space.